

Træk af elevernes historie

af Anna Margrethe Paludan

Ungdomshistorie

Udgangspunktet for denne artikel har været den - synes jeg - interessante kendsgerning, at i hele skolens 850-årige periode har der færdedes og levet børn og unge mennesker på stedet. Det har været min hensigt at prøve at se skolen og dens historie fra en elevsynsvinkel.

Først efter 2.verdenskrig er begrebet ungdom og forestillingen om særlige ungdomskulturer blevet markant. Men ungdomsperioden har naturligvis altid eksisteret som en overgangsperiode mellem barndom og voksenliv, selv om vilkårene har ændret sig som en del af den almindelige historiske udvikling i de forskellige typer samfund.

I denne artikel vil der specielt blive belyst nogle af elevernes forhold i perioden ca. 1500-1720, hvor eleverne og skolen indgik i det gejstlige systems hierarki. I begyndelsen af 1800-tallet finder vi et tidligt eksempel på en elevorganiseret aktivitet i disciplenes morskabsbibliotek. Endelig vil jeg komme ind på de første kvindelige elevers optagelse på skolen omkring 1900.

En del af standssamfundet ca. 1500-1720

Det er uden tvivl således, at mange har deres forestillinger om latinskolelivet og livet ved universitetet i København i denne periode fra Holbergs kritiske skildring fra 1720'erne i komedien Erasmus Montanus. Her på skolen har vi desuden vore forestillinger fra Alex Garffs hentydninger til dem i sangen om "De fem forhutlede og forsoldede brødre", som synges ved skoleafslutningen hvert år. Denne opfattelse er ikke helt forkert, den passer meget godt med det indtryk, vi har dokumenteret i Kørnerups "Ribe Katedralskoles Historie". Disciplene sultede ofte, de ernærede sig ved lovligt tiggeri i byens gader eller som løbedegne til sognene omkring byen, hvor de tjente til øl og brændevin. Tugten og afstraffelsen var streng. "Var rektors ferle ikke nok - jeg sad i Pugaards fangeblok."

I den første periode efter reformationen fortsætter Katedralskolen - som i middelalderen - med at være det almindelige uddannelsested for alle i Ribe Stift, der ønskede at studere. Skolen var langt fra en eliteinstitution, men den var en del af det kirkelige system. En væsentlig forberedelse til deres senere gejstlige virksomhed fik eleverne ad praktisk vej gennem deltagelse i korsangen og andre gudstjenester. På samme måde som en håndværker lærte sit fag gennem mesterlæren og en bonde lærte landbruget ved at se, hvordan andre havde gjort før ham^{7 og 9)}.

Eleverne endte på alle niveauer i det gejstlige sy-

stem, ikke kun som præster, men også som hørere (lærere), degne og andet. Ofte gik disciplene på skolen i mange år, før de blev studenter. Mange af dem var voksne, ligesom hørerne, som de ikke adskilte sig væsentligt fra i vilkår. Man havde altså, hvad Kørnerup kalder for "en ejendommelig Enhed" i skoleverdenen og det gejstlige system. Gejstligheden udgjorde én stand, hvor der blot var forskellige trin i det hierarkiske system. Dette system falder helt i tråd med hele samfundets indretning og funktion som et standssamfund, d.v.s. et samfund, der er hierarkisk opbygget i en uforanderlig nærmest gudgiven samfundsorden, som bygger på gensidighed, loyalitet, disciplin og respekt.

Ud over hvad skolen lærte eleverne, er der ingen tvivl om, at det for mange elever har været en væsentlig ting ved "institutionen", at den sørgede for bolig, tøj og mad til dem.

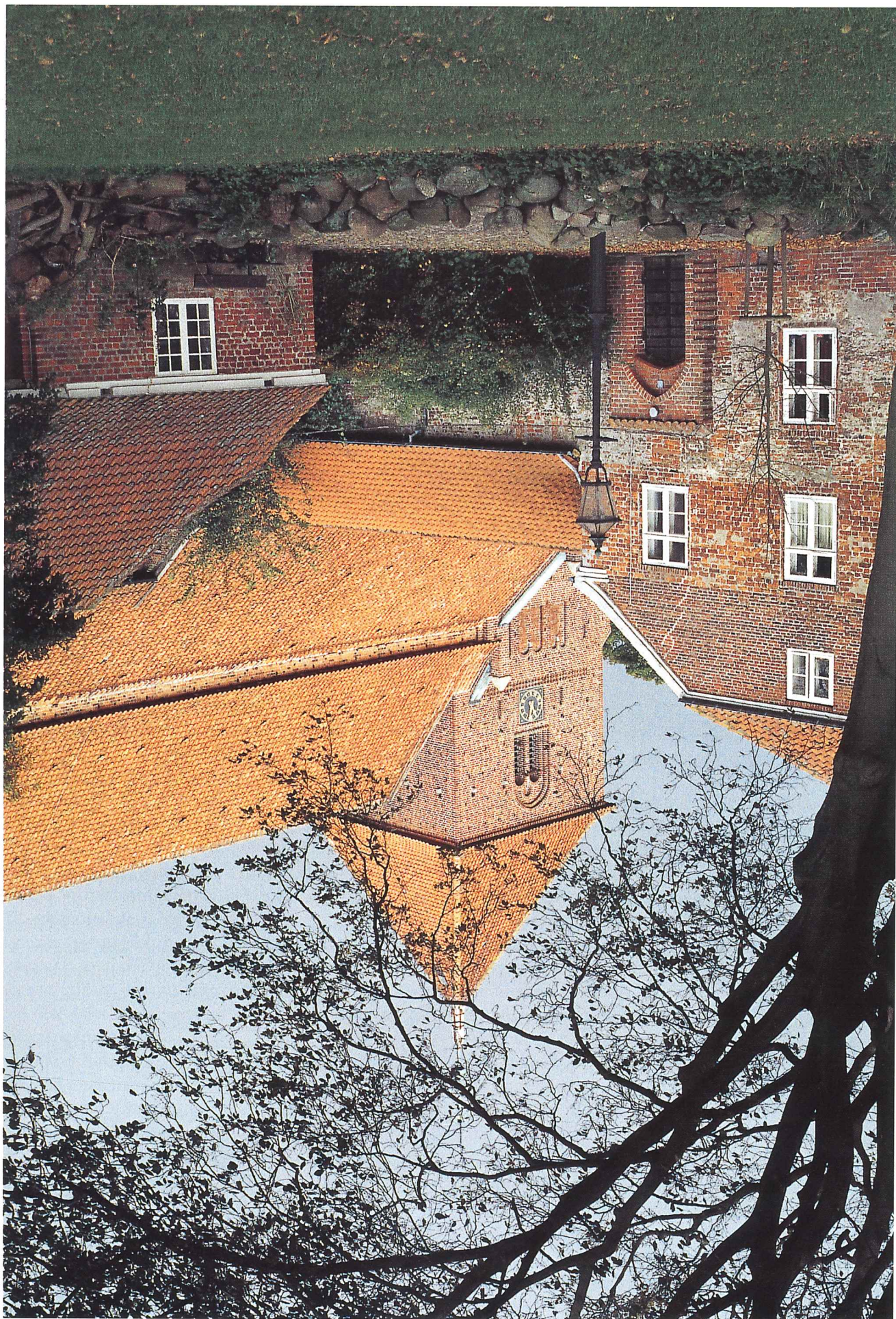

Drengen JP, der i 1711 som 14-årig indridsede sine forbogstaver i korstolen (nord 6) i Sct. Catharinæ kirke, mens han skulle høre på den lange gudstjeneste, er på mange måder typisk for eleverne og deres baggrund. Han var søn af sognepræsten i Ål (Oksbøl). Da han var 3 år gammel, døde hans mor i barselsseng, og han mistede sin far, da han var 9 år. Han kom derefter i huset hos sin faster, indtil han blev forsørget ved at blive optaget i Ribe Katedralskole, hvorfra han dimitteredes i 1716.

Kommunitetet

Da man ved reformationen inddrog kirkegodset til kronen, og Lutherdommen generelt afviste almisser (hjælp til syge og fattige) som en vej til frelse og salighed, rejste problemet sig, hvordan man skulle tage sig af de fattige. I Ribe blev det tidligere Sortebrødre-kloster ved Sct. Catarina Kirke indrettet til Al-

St. Catharinae Kirke set fra sydøst. Til venstre ses østisiden af klosteret, hvor hospitalet lå.

mindeligt Hospital, og Christian III bestemte 1554, at elever og hørere fra Katedralskolens Puggård skulle spise og drikke "godt og nødtørftigt" ved hospitalet på Klosteret.

Bespisningen foregik i et grundmuret hus, der mod øst vendte op til klosteromgangen. Huset findes ikke mere, for på et tidspunkt efter 1680'erne faldt huset sammen i en storm, og materialerne blev brugt til hospitalets øvrige bygninger.

De disciple, som dagligt samledes her udgjorde dels et bordfællesskab og dels et helt skolefællesskab: kommunitet⁷⁾. Ca. 1700 fortæller Peder Terpager om menuen i kommunitet i hans skoletid. Der var ikke den store afveksling, men det har utvivlsomt været kraftig og nærend(?) kost: Søndag, tirsdag og torsdag fik man til middag flæskeskinke, 3 stykker røget kød, kål samt oksekød med dypelse, om aftenen svineskank, igen 3 stykker røget kød, svineryg og kål. Resten af ugen serveredes der til middag 2 retter fisk og fersk sulemad, til aften atter 2 retter fisk samt grød. Kosten blev skyllet ned med øl.

Foruden mad og tøj sørgedes der også for den åndelige forsyning. Fra 1658 er der bevaret nogle ordensregler for kommunitet, de hedder oversat fra latin: "Krav som skal overholdes fuldstændigt ved fordeling af penge anvist i Ribe kommunitet til skolens lærere og elever"⁷⁾. Heri står der bl. a.: "1. Som altid, og især i denne plagede tid, er øvelser i fromhed og hengivenhed nødvendige, og derfor bør såvel hørere som elever være særligt hengivne til øvelserne, hvis ikke de vil straffes med nedsættelse af beløbet. 2. Hørerne skal i selve øjeblikket før bønnen være til stede i salen og omhyggeligt udføre deres pligter; en ikke lovligt undskyldt elev, som er fraværende, skal under alle omstændigheder straffes med en bøde på 4 solidi; den som kommer for sent eller efter første kvarter, skal straffes med 2 solidi... 6. Den som pjækker fra theologi-timen, straffes med 2 solidi. 7. Drukkenskab straffes med 2 mark (en betydelig sum) i bøde, foruden skolens disciplinærstraf; ved gentagelse fratages hele stipendiet..."

Som vi kan se, har kravene om indlæring og disciplin været voldsomme, og straffene har været hårde og ydmygende. De fleste elever har nok reageret på dette ved at indordne sig og forsøge at leve op til systemets krav. Der har jo været meget få andre muligheder. Skolen, kommunitet og kirken kontrollerede deres liv og gav dem samtidig en (vis) materiel tryghed. Vi må heller ikke glemme, at den store strenghed og den sociale nød var udbredt i store dele af samfundet. Kravene om rettroenhed (ortodoksi), et fromt levned og gudfrygtighed var ikke kun noget som ramte latinskolerne og deres disciple, men var noget som kongemagten og kirken bestræbte sig på at fremme overalt i samfundet.

Ca. 1690 skrev præsten Mads Pedersen Rostock en begejstret hyldest til sin barndomsby Ribe. Han hør-

te ikke til de fattigste disciple, men vi kan vel godt forstå hans begejstring over netop varmen og maden i kommunitet, når vi tænker på disciplenes kolde og fugtige boliger. Han siger: "Der blev jeg (be)spiset ved det gavmilde Kongebord. Hjælp Gud! Hvor mangen Gang har jeg vel her nedtrinet med vaad og frossen Fod? Når Kulden i Næsen hvinet. Dog gik jeg glædelig, for Bordet det stod bred(dækket) og Kakkelovnen var med Varme veltilredt"¹⁾. Selv den hårde disciplin, som prægede undervisningen og elevernes hverdag, tænkte han begejstret tilbage på.

Ole Borchs latinske stilebog fra 1641. *Omnia conando ... "Ved ufortrøden flid og iver/man over alting mester bliver"* - et citat fra en meget anvendt skolebog af Cato, som Ole Borch ofte citerer fra; en tegning af en mand (homo), en hest (equus) og én fugl (avis) illustrerer Aristoteles' lære om kategorierne.

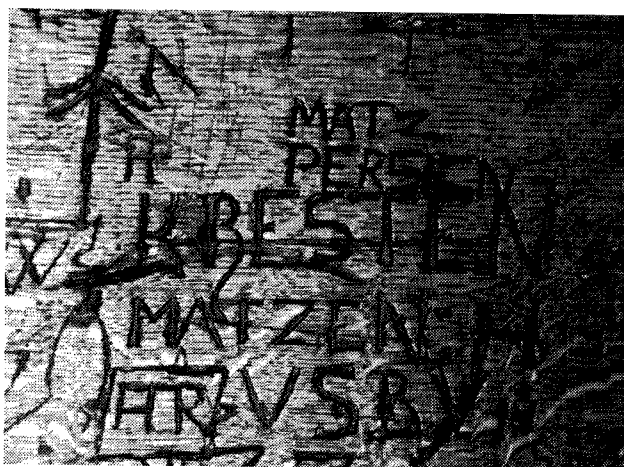
Graffiti

Livet for en skoleelev var præget af lang ensformighed med skoletimer, kommunitetsspisning og øvelser - og af tiggeri. Alle søn- og helligdage skulle de medvirke ved gudstjenesterne. Eleverne var anbragt i kirkernes korstole og fungerede som sangkor under gudstjenesterne. Under sangen stod man op. Men det kunne være trættende, hvis man ikke havde noget at støtte sig til. Korstolene er derfor i mange middelalderlige kirker indrettet således, at der er et

lille "snydesæde" i hver stol, som man kan støtte sig til, mens man står op. Sædet kaldtes misericordia, (barmhjertighed)! Disse findes også både i Domkirken og i Sct. Catharinæ Kirke.

Når det kneb for drengene/de unge mennesker at fastholde koncentrationen omkring gudstjenesten, har de bl.a. moret sig med at skære i korstolene. Det kan f.eks. være en hund, en galge, et spil mølle, eller kirker der er indridset. Men først og fremmest er det forbogstaver og årstal. Det er lykkedes N. Lukman⁸⁾ at identificere nogle af dem ved at sammenligne med matrikler fra universitetet og andet materiale. Der er både kendte og mindre kendte iblandt.

I domkirkens nord(lige række) 4 står der ABM, som måske er Anders Bording Medicus, digter og udgiver af Danmarks første avis "Den danske Mercurius". I Sct. Catharinæ nord 1 står der Matz Persen, der er tolket som den førnævnte Mads Pedersen Rostock.

I nord 6 står der 1641-NPR, d.v.s. Niels Pedersen Kragelund, Ripensis. Han deponerede (blev student) 1652 og fungerede som rektor på skolen 1658-60. Han er altså ophavsmanden til det omtalte ordensreglement for kommunitetet. Han blev rektor, fordi hans præstegård ødelagdes af fjenderne (svenskerne), mens han selv skjulte sig i tårnet - som det hedder meget kort.

En af de mere dramatiske er DH, 1650, som findes både i Domkirken (syd 2) og i Sct. Catharinæ (nord 4). Ditlev Hansen, som det dækker over, var søn af en rådmand i Ribe. Han deponerede 1653 og blev præst i Nordby på Fanø. Som gift præst blev han meget forelsket i en kvinde fra Ribe. Han fik sin broder, der var student, til at dræbe hustruen. Sagen dyssedes ned, "men han faldt i fortvivlelse, hans egen mund vidnede imod ham, og han tog en ende med forskrækkelse".

Svenskekrigene gjorde et voldsomt indhug i byen og omegnens befolkning og rigdom. Den gratis bespisning i kommunitetet ophørte, fordi hospitalets økonomi var anspændt.

Omkring 1700 ophører man ligeledes med at forsyne eleverne med tøj. Med ophøret af disse ordning-

er ændredes elevernes stilling gradvist. I det følgende århundrede går udviklingen i retning af, at forældrene og ikke skolen bliver forpligtede til at forsørge latinskoleeleverne, hvad der jo i første omgang sorterede de fattigste elever fra.

Borgerskabets dannelsesskole

I løbet af 1800-tallet skete der en væsentlig ændring i latinskolerne og elevernes status i samfundet. Latinskolerne skulle nu være en forberedelse til andet end præsteuddannelsen. Der skete en gennemgribende ændring af skolens indhold i humanistisk retning, der indførtes bl.a. en mere omfattende fagrække: foruden græsk og latin, nu også dansk, historie, geografi, tysk, fransk, aritmetik og geometri.

Skolen blev nu - og først nu - en elitepræget skole. For eleverne kom det til at betyde, at forsørgerpligten kom til at hvile på forældrene i stedet for på skolen. Derved skabtes der en skole, hvis ånd og tone passede til det opkommende embeds- og handelsborgerskabs normer for dannelse og kvalifikation.

I skolens program fra 1819 taler rektor Thorup om de forandringer, der er sket i elevernes stilling: Fler-tallet af eleverne er nu "formuende", eller i det mindste "utrængende".

Fra 1848 findes der nogle "Disciplinariske Bestemmelser for Skolens Disciple"⁹⁾. De udtrykker naturligvis, som andre ordensbestemmelser, hvordan man ønskede, eleverne opførte sig, og ikke nødvendigvis hvordan de faktisk opførte sig. Men det er påfaldende, hvordan det centrale begreb her er anstændig og værdig opførsel.

"Discipline har at møde paa Skolen i rette Tid, senest 5 Minutter før Klokken 8 om Morgen. Enhver skal straks sætte sig paa sin Plads, saasnart han kommer ind i sin Klasse. Ingen Omløben eller højroret Tale maa finde sted i Klasserne, hvor der til enhver Tid skal herske Orden og Rolighed...". "Naar Discipline gaar til og fra Skole, og ellers naar de viser sig paa Gaden og de offentlige Spadseregange - overalt og til enhver Tid - skal de opføre sig sædeligt". Her har rektor Bendtsen tilføjet med håndskrift: "Det forbydes Discipline at gaa med Spadserestok". Desuden er offentlig tobaksrygning forbudt, ligesom det forbydes at gå på værtshus. Til gengæld må eleverne gerne være medlem af en forening eller deltage i offentlige baller, dog skal de have rektors tilladelse.

Tidligere havde eleverne jo hovedsagelig søgt adspredelse i druk og svir, men nu deltog de i borgernes og byens dannede kulturelle liv. De deltog i familiefester og selskaber, og de medvirkede i dillettantforestillinger og baller f.eks. i Ribe Bys forenede Klubselskab. Kort sagt har eleverne nu ikke længere et mesterlæreforhold til skolen, men de er en række drenge fra de højere samfundslag i en selvstændig skole; og de forberedes til at kunne overtage overordnede positioner i samfundet.

Morskabsbiblioteket

På skolens bibliotek findes der et lille trykt hefte fra 1861 med titlen "Fortegnelse over Disciplenes Morskabsbibliotek i Ribe Kathedralskole, alfabetisk ordnet."

Morskabsbiblioteket er bemærkelsesværdigt, bl.a. fordi det blev oprettet så tidligt som 1815, og det blev fra starten organiseret og drevet af eleverne selv. Det er altså et meget tidligt eksempel på en elevorganiseret aktivitet. Fra 1839 var en af skolens lærere medlem af bestyrelsen, men både indkøb, udlån og administration af penge var elevernes ansvar. De, der ønskede at bruge bogsamlingen, betalte 2 rigsdaler om året, man måtte låne 2 bind ad gangen og kunne bytte bøger en gang ugentligt.

Morskabsbiblioteket har været en succes. I 1839 udgjorde det 99 bind. I 1840 viste ministeriet sin påskønnelse og gav 40 rdl. til biblioteket, som da voksede til 192 bind. I heftet fra 1861 rummer det ca. 1.000 bind. Biblioteket eksisterede frem til ca. 1960, hvor mellemskolen blev afskaffet. Fortegnelsen giver en spændende mulighed for at få indblik i, hvad unge mennesker faktisk læste, og dermed i de holdninger og tankegange, som prægede dem.

Inddeling

Fortegnelsen er som sagt alfabetisk ordnet. For at få et overblik over den har jeg inddelt den i dels faglitteratur og dels skønlitteratur. Faglitteraturen har inden for historie 42 titler, geografi og rejser 24, naturvidenskab og naturhistorie 15, blandede (leksika, antologier, tidsskrifter) 15. Resten = ca. 3/4 af titlerne er skønlitteratur.

I historie er der en del litteratur om "store mænd" som Napoleon og Tordenskjold. Men foruden de heltegyrkende værker er der også almindelige Danmarkshistorier, bl.a. Fabricius: "Illustreret Danmarkshistorie", København 1854. Også om de øvrige nordiske lande findes der en del værker. Alt dette afspejler den stigende politiske, nationale og skandinavistiske interesse i 1840'erne og 50'erne. Man har desuden været orienteret om de aktuelle slesvigske forhold. Bemærkelsesværdigt, set med vore øjne, er det, at man har anskaffet den fremtrædende arkæolog Worsaaes værker.

I geografi og rejser findes der beskrivelser af de væsentligste europæiske lande og de fremmede verdensdele. Der er en del rejsebeskrivelser, specielt fra USA. Mest overraskende er her det videnskabelige værk Steen Bille: "Korvetten Galatheas Rejse omkring Jorden" 1-2, Kbh. 1853.

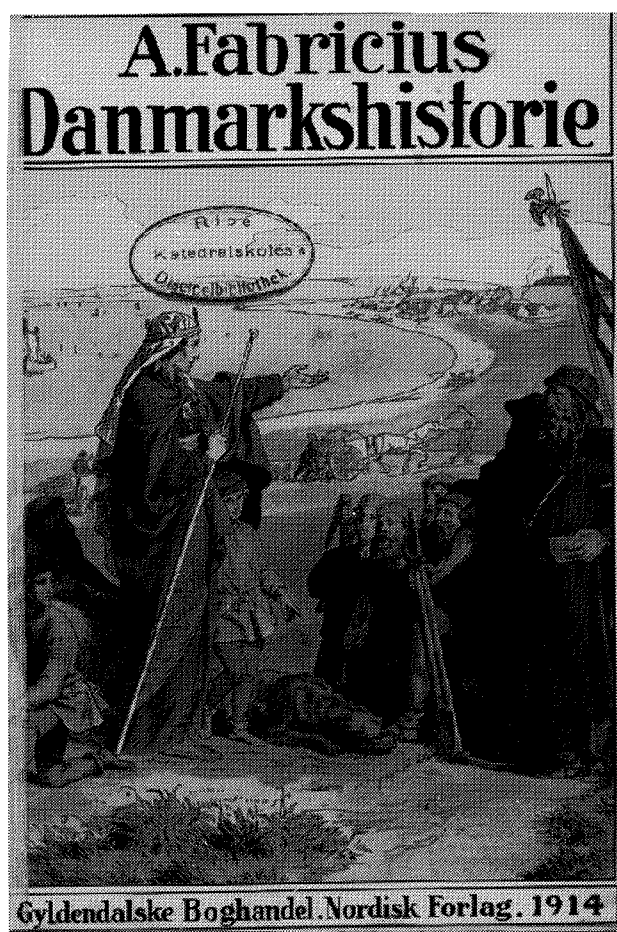
Inden for naturvidenskab og det der tidligere hed naturhistorie, er der beskrivelser af planter og dyr. Der er introduktion til et nyt fagområde: Kratzensteins "Vorlesungen über die Experimental-Physik", Kbh. 1781. Titlerne H.A.: "De historiske Dyr", oversat Kbh. 1855 og I. Mürrer: "Mennesket efter dets

Organisation, Udvikling og Oprindelse", Kbh. 1841, skal vel næppe tages som udtryk for darwinistiske opfattelser forud for, at Darwin fremsatte sin evolutionsteori - men det kunne have været spændende at have mulighed for at undersøge dem nærmere.

I første omgang havde jeg inddelt skønlitteraturen i:

- a) almindelig skønlitteratur for voksne,
- b) populær litteratur for voksne,
- c) bøger beregnet for børn og unge.

Denne inddeling er imidlertid ikke særlig anvendelig. Der er ikke problemer med at kategorisere Oehlenschlägers 19 titler eller Schillers "Sämtliche Werke" 1-12 (på tysk!). Det som både i samtiden og eftertiden regnes for dansk og til en vis grad engelsk og tysk guldalderlitteraturs væsentlige værker findes

på listen. Men en del af den litteratur, som man i samtiden regnede for "finlitterær", f.eks. Th. Overskous komedier, bliver vistnok slet ikke læst idag. Dickens' "David Copperfield", "Pickwick-klubben" og "Strenge Tider" regnedes i samtiden ikke for rigtigt lødige, bl.a. fordi de fik så stor udbredelse. Af de hjemlige forfattere kan det nævnes, at Blicher jo offentliggjorde så væsentlige værker som "Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog" og flere andre af sine noveller i det populærtlitterære novelletidsskrift Nordlyset, udgivet af A. Elmquist fra Århus. I hvilken kategori skal vi altså placere Blicher, og hvad med H. C. Andersens eventyr?

Romantisk underholdning

Det er langt mere nyttigt at betragte alle de skønlitterære værker under ét og samlet betegne dem som romantisk underholdning. Som det er fremgået af det forrige, er det ikke den rene triviallitteratur, vi beskæftiger os med og heller ikke de højliterære værker. Det er litteraturen i midten med en kulturel overgangsværdi (Erland Munch-P.), vi finder i morskabsbiblioteket, og som navnet antyder er det netop beregnet på underholdning.

Man kan nyde at læse på to måder, siger Svend Møller Kristensen¹¹⁾. Man kan hæfte sig ved og nyde sjældne ord, smukke vers, rytmer, billeder og vittigheder. Og man kan hæfte sig ved indholdet, stoffet, handlingen, en spændende intrigue, en interessant person, alt det som er usædvanligt og chokerende.

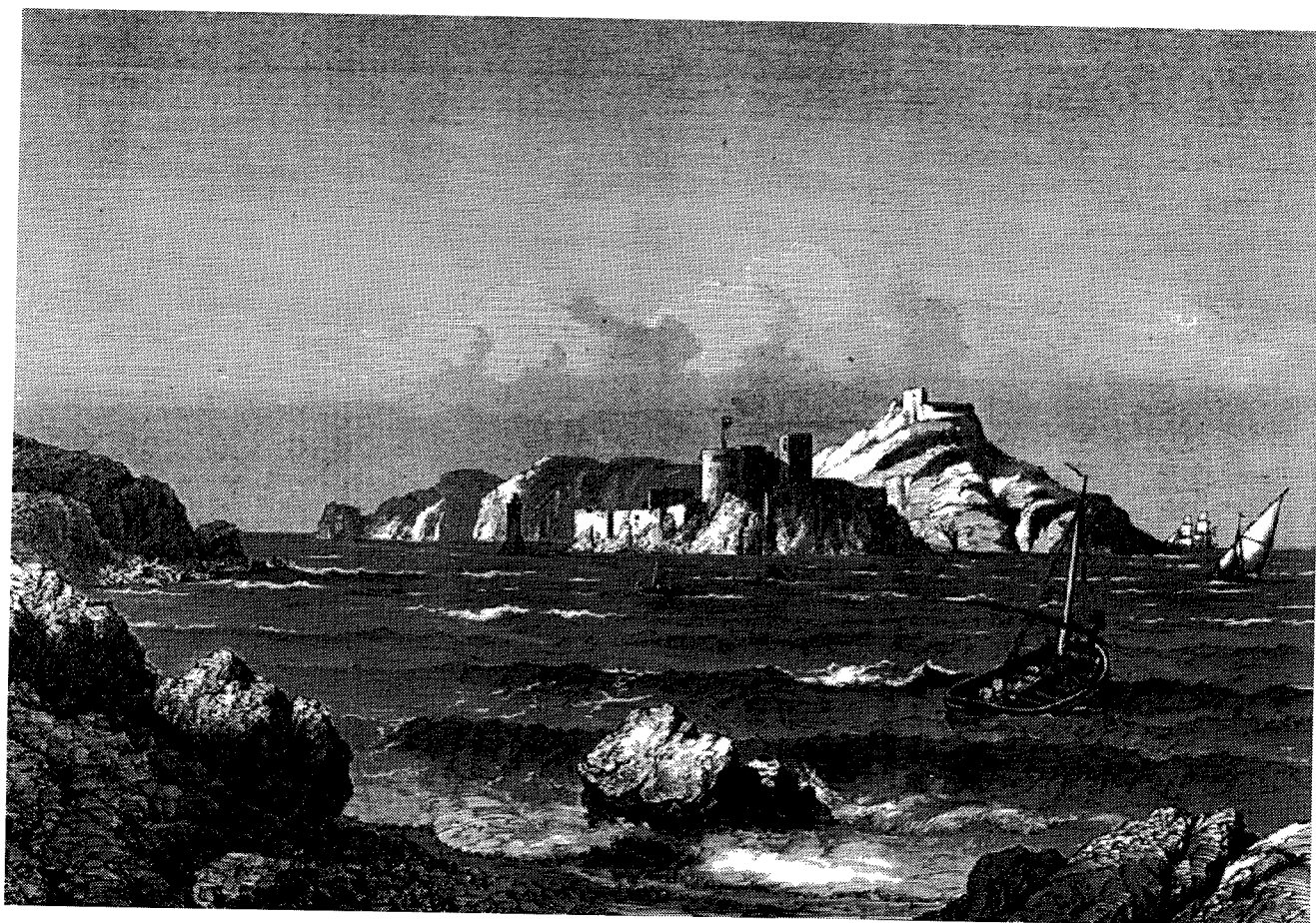
Hvis vi ser på titlerne i morskabsbibliotekets liste, er det klart, at det er den sidste type, der især er repræsenteret her. Det drejer sig om er altså den gode fortælling.

Sagt ganske kort, er den gode fortælling nok lige så gammel som menneskeheden selv. Den er oprindelig mundtlig, således at samspillet mellem fortælleren og tilhørerne er noget væsentligt. Den gode fortælling er opdigtet, men den handler altid om nogle grundmenneskelige forestillinger, som vi alle kender til, f.eks. kampen mellem helten og skurken. For at der kan blive en god historie ud af det, kræves der, dels at for-

tælleren har evne/fantasi til at blande handling og detaljer så godt som muligt, og dels at han fanger publikums interesse og sympati, så der skabes et univers i tilhørers (læserens) hjerne, så at fortællingen kommer frem på vores "indre skærm". Det afgørende er altså både fortællers og tilhørers leg med fantasens muligheder. Den gode fortælling skal være stramt komponeret med et fast handlingsmønster. Via morskab, action og spænding skal man kunne opleve de psykologiske prøvelser som helten/heltinden udsættes for.

Det er netop det som præger forfattere som Blicher og Ingemanns værker. Jeg synes også, jeg har en klar fornemmelse af, hvad der gemmer sig bag titler som Ainsworth: "Troldekvinde fra Lancashire" 1-2, Kbh. 1851. Bugener: "Præsten og Kongen samt To Aftener i Hotel Ramboile", Kbh. 1855. Buskman: "Coleraamuletten", Kbh. 1850 er nok både en magisk og mystisk appel til fantasien.

I løbet af 1700- og 1800-tallet sker der det, at mange mennesker lærer at læse. Dermed afløses den oprindelige mundtlige fortælling mere og mere af den individuelle "lænestolslæsning". Det er også i denne sammenhæng Morskabsbiblioteket skal forstås. Dels er det jo en imødekommelse af det stigende behov for underholdende læsning, og dels er det typisk ved at være et legebibliotek, netop i begyndelsen af 1800-tallet opstod der en del af den slags. Det er endvidere

Typisk sceneri fra den romantiske fortælling.

typisk derved, at mange af bøgerne er masseudgaver fra biblioteker, "billigbogsserier", føljetoner og lign. Der findes både drama og lyrik i morskabsbiblioteket, men langt størstedelen udgøres af romaner og noveller, fortællinger og eventyr. Vi er i vore dage vant til at zappe, ved hurtige skift fra kanal til kanal bliver vores oplevelse af virkeligheden og af underholdningen flimrende og mangfoldig. I forrige århundrede var underholdningen tværtimod beregnet på at tage lang tid. Mange romaner er på 2-3 bind, ca. 1.000 sider. Og ofte er de skrevet i et indviklet og snørklet sprog. En meget stor del af litteraturen er oversat, især engelsk og tysk, en lille smule fransk. Desuden er der en del litteratur på tysk, som eleverne må have kunnet læse uoversat (eks. "Miniatür-Bibliothek der deutschen Klassiker", 45 bind!).

Skurken!

Blandt de mange noveller og fortællinger er der dels de eksotiske, som foregår til fjerne tider eller på fjerne steder, og som har meget tilfælles med periodens romaner. Desuden er noveller velegnede til at skildre den lille lukkede idyl i trygge og velkendte omgivelser. Th. Gyllembourgs "En hverdagshistorie" er meget sigende i den forbindelse. Det er heller ikke underligt, at der forekommer mange sagn og eventyr. Blandt dem Thieles "Danmarks Folkesagn" 1-2, Kbh. 1843. Der var desuden en stor variation i eventyrudgaverne: H.C. Andersen, Asbjørnsen og Moes norske folkeeventyr, bdr. Grimm bl. a.

Helten!

Walter Scott den mest populære forfatter

Den enkeltforfatter, som er repræsenteret ved flest titler (48), er englænderen Walter Scott. Når der er så mange må det betyde, at eleverne virkelig har læst hans værker. Fra 1820'erne findes værkerne i tyske oversættelser. Først midt i 1850'erne begynder der at komme danske oversættelser. Walter Scotts romaner

Kærligheden!

blev bl.a. forbilledet for B.S. Ingemanns og Carit Etlars værker, der også findes i biblioteket. Han skabte den historiske roman og var dermed med til at vække tidens historiske bevidsthed og interesse for fortiden, især for det mystiske og dramatiske i middelalderen, som vi kender det i romanen "Ivanhoe". I alt er der ca. 80 historiske romaner i fortegnelsen.

Scene fra Carit Etlars Gøngehøvdingen.

Tæt sammen med romantikkens idealiserede skildring af de fjerne tider hører fascinationen af de fjerne steder. Også her kunne man jo forestille sig en spændende, intens og ofte mere sanselig tilværelse end den daglige. Det er nok i denne kategori, vi finder de mest "kulørte" titler, f.eks. Dr. Sophus: "Høreren og Taterpigen", Kbh. 1839. Både det eksotiske, det spændende og dramatiske indgår også i J. F. Coopers romaner. Heri indgår desuden de dragende beretninger om Amerika, det nye og spændende land.

Uskadeligt og passende

Rektor Thorup sagde i sin omtale af Morskabsbiblioteket i 1840, at bogudvalget altid har været uskadeligt og passende. Med hensyn til faglitteraturen har eleverne været velorienterede om aktuelle emner, og den litteratur de læste har været typisk for den romantiske holdning, som prægede 1. halvdel af forrige århundrede, eleverne har således været helt typiske repræsentanter for deres egen tid.

Det gælder også med hensyn til den holdning, som blev den dominerende del af borgerskabets bevidst-

hed fra 1830'erne, biedermeierholdningen. Det er borgerskabets harmonisøgende og idylliserede udgave af romantikken. Den overskuelige verden, familien og den lille by er her rammen om den hyggelige tilværelse, hvor ideologiske og sociale modsætninger holdes ude. Familielivet præges af tryghed uden overskridelser af det moralsk rigtige.

Denne retning er fremtrædende repræsenteret i disciplinbiblioteket, bl.a. ved J. L. Heibergs "Poetiske Skrifter" 1-8. Heiberg regnede sig selv for dommer over og vogter af den gode smag og begrebet dannelse. Til kredsen omkring ham hører Henrik Hertz, hvis små skuespil, vaudeviller, netop er typiske for den afslukkede idylliske skildring af den velkendte og trygge hverdag.

I 1819 sluttede rektor Thorup sin sammenligning af elevernes forhold før og nu med at sige: "Eleverne fører nu et Liv, som ikke blot tilfredsstiller de væsentligste Fornødenheder, men fyldestgør i høj Grad Sansen for Bekvemmeligheder og behagelige Nydelser. Maalet for Skolen maa være, at det Nyttige forenes med det Behagelige, at de Studerende maa nyde Livets Bekvemmeligheder uden at blive Slaver heraf." Morskabsbiblioteket er et fint eksempel på denne holdning og er helt i overensstemmelse med tidens behov for underholdende læsning, som ikke er i modsætning til opfattelsen af dannelse og god smag.

De første kvindelige elever på skolen

Op mod århundredskiftet begyndte man at mærke en vis modsætning mellem den påvirkning, der formidledes gennem undervisningen i klassisk, humanistisk kultur, og en del af borgerskabet, som i højere grad ønskede et mere reelt (moderne, virkelighedsbetonet) og naturvidenskabeligt indhold i gymnasiet. Derfor fik man 1903 gymnasieskolerne opdelt i en klassisk-sproglig og en nysproglig linje. Den matematisk-naturvidenskabelige linje var indført i Ribe i 1896. I 1903 blev det desuden bestemt, at statsskolerne skulle være fællesskoler for både piger og drenge. Med ganske få undtagelser havde der før da været tale om rene drengeskoler.

Ved en kgl. anordning havde kvinder i 1875 fået ret til at blive studenter og tage eksamen fra Københavns Universitet, dog ikke fra det teologiske fakultet. I praksis var der vanskeligheder for pigerne med at få den nødvendige forberedelse til universitetet. I København var der nogle privatskoler, bl.a. N. Zahles, der forberedte kvinder til en universitetsuddannelse, men i provinsen var der ingen.

De lærde skoler var betænkelige

I 1881 blev de lærde skoler bedt om at tage stilling til spørgsmålet om pigers optagelse på skolerne i de 2 sidste årgange. Efter at have drøftet sagen i lærerrådet svarede rektor for Ribe Katedralskole, at skolen måtte fraråde dette. Det ville vanskeliggøre den nødven-

dige faste disciplin, og især var han betænkelig "ved den Fare for Elevernes Moralitet, som Blandingen ville medføre"⁶⁾.

Ikke desto mindre blev Ribe Katedralskole i 1895 den første af landets 13 lærde skoler, som dimitterede en kvindelig student, efter at hun havde deltaget i skolens almindelige undervisning sammen med drenge. Det drejede sig om Kirstine Margrethe Styrup.

I begyndelsen af 1892 søgte Kirstine Margrethe Styrups far, disponent Styrup fra Ribe, ministeriet om tilladelse til at måtte lade sin datter deltage i undervisningen på Ribe Katedralskole¹²⁾. Rektor Fritsche kommenterer ansøgningen i en skrivelse fra 16. april.

Først gør han rede for mange betænkeligheder ved en fællesundervisning for drenge og piger, men da staten har givet adgang til universitetet for kvinder, mener han også, at den har en moralsk pligt til at sørge for, at de får den nødvendige forberedende undervisning. Han slutter derfor med at anbefale, at tilladelsen gives, hvis ministeriet mener, det er vigtigt, at der bliver gjort forsøg med fællesundervisning, men ministeriet må tage det fulde ansvar for den betydning, et sådant forsøg kan få som præcedens ved lignende ansøgninger.

I skrivelsen refereres desuden lærerkollegiets stilling til spørgsmålet: 3 er absolut imod, 2 anbefaler forsøget, 1 er i tvivl, da han ikke kender den unge piges "aandelige Forudsætninger", og 3 går imod fællesundervisning i almindelighed.

Inden den endelige afgørelse træffes, vil ministeri-

et d. 21. juli gerne vide, om det kan forventes, at drengenes forældre ikke har noget imod, at der optages en pige i samme klasse, samt om rektor kan garantere, at pigens optagelse ikke vil medføre ulemper for skolen.

Rektor Fritsche mener, at der er ulemper for skolen ved at fungere som fællesskole. Først nævner han "retirade"(toilet)-problemet, dernæst frikvartererne, hvor drenge og piger ikke bør være sammen i skolegården og til sidst, at "Friheden i Valget af, hvad der læses i Latin og Græsk, må indskrænkes noget med Hensynet til det nye kvindelige Element". Med hensyn til stemningen blandt drengenes forældre skriver Fritsche, at den sandsynligvis vil være blandet.

1893 meddeler ministeriet, at man tillader, at Kirstine Margrethe Styrup optages på skolen. Det understreges dog, at det må betragtes som helt exceptionelt og på ingen måde må skabe præcedens.

Kirstine Margrethe Styrup

I august 1893 begynder Kirstine Margrethe Styrup så i 5. klasse på skolen sammen med 13 drenge, hvoraf en var hendes 4 år yngre bror. Hun var da netop fyldt 20 år, de fleste af drengene var 3-4 år yngre. Om de 2 år, hun går på skolen, ved vi så godt som intet. Ved årsprøven 1894 oprykkes hun med den temmelig lave karakter g+. Året efter, da hun blev student, var hun den 3. sidste i sin klasse, hun var dog foran sin bror. Det ses af hendes karakterer, at latin og græsk voldte hende problemer, derimod klarede hun sig fint i naturlære. Hun ville nok have klaret sig bedre som matematiker, men det var jo først i 1898, de første matematiske studenter blev dimitteret fra skolen.

Da Ribe Katedralskole var den første statsskole, hvor en kvinde fik lov at følge undervisningen i de 2 sidste klasser, var ministeriet selvfølgelig interesseret i at høre rektors opfattelse af forsøget. Han skriver i sin indberetning 3. oktober 1895⁶⁾:

"Kirstine Margrethe Styrup var da hun optoges i 5. Klasse 20 Aar gammel. Hun er livlig og indladende over for jævnaldrende af begge Køn, men ikke særlig fristende over for erotiske Tilbøjeligheder (hun er noget deform i Ryggen). Hendes Evner viste sig kun at være meget jævne, saa at hun ikke med overlegen Begavelse eller aandelig Modenhed skulle blive dominerende i Klassen, tværtimod. Derimod var hun meget flittig og ihærdig med sit Arbejde og ydede derved sit Bidrag til en god Tone blandt Disciplene. Hun havde en 4 Aar yngre Broder i samme Klasse, der meget lignede hende i Evner. Paa ham øvede hendes Deltagelse i Klassens Arbejde en gavnlig Indflydelse. De øvrige klassekammerater var med en enkelt Undtagelse sindige jyske Drenge, i det hele taget meget flittige. Der var saaledes for deres Vedkommende ikke nogen Grund til at nære nogen Frygt for, at Tilstedeværelsen af en kvindelig Discipel skulle virke forstyrrende paa deres Forhold i nogen Maade. Dette bekræftede sig ogsaa i de 2 Aar, hvori hun deltog i

Tilladt for piger 1895. Illustration fra pensum i græsk.

Kirstine Margrethe Styruup, 1896.

Undervisningen. Hverken den eller Tønen i Klassen led paa nogen Maade ved hendes Nærværelse, snare dæmpede den vel undertiden den ungdommelige Kaadhed... Der kan jo ved Undervisningen frembyde sig Stof, som man ellers ikke gerne behandler overfor unge af begge Køn. Men heller ikke det blev nogen Vanskelighed, skønt der her er et Punkt, hvor der kan blive Forargelse enten paa den mandlige eller kvindelige Side eller hos Læreren. Jeg anser det endvidere for selvfølgelig, at en saadan ung Pige i Frikvartererne og i Mellemtimer (gymnastik- og sangtimer) skulle have Tilhold i Rektors Familie og Lejlighed".

Kirstine Margrethe Styruup blev immatrikuleret ved universitetets medicinske fakultet i 1896. Hun blev kandidat i 1904. Efter en kort tid med praksis i Sønderho, vendte hun tilbage til København, hvor hun fungerede som speciallæge i øre-, næse- og halssygdomme fra 1918. Hun døde 1959.

Først 9 år senere fik den næste kvindelige student eksamen fra Ribe Katedralskole. Efterhånden steg pigernes antal, og da den nye skoleordning kom i 1903, var der 24 kvindelige og 105 mandlige elever på skolen. Først i løbet af 1960'erne bliver pigerne ligeligt repræsenteret blandt eleverne, i dag er der ofte flest piger blandt studenterne. I 1901 blev skolens første kvindelige gymnastiklærer ansat, og efterhånden har rektor vel slækket på kravet om, at pigerne skulle opholde sig i hans bolig i frikvarterene. Elisabeth Daugaard Peters (student 1918) fortalte, kort før hun døde, at i hendes skoletid var det en uskreven lov, at pi-

Elisabeth Daugaard Peters, 1918.

ger og drenge ikke måtte færdes på samme side i skolegården i frikvartererne. Skete det, sørgede den vagthavende lærer straks for at skille fårene fra bukkene. Også drengenes og pigernes cykler skulle anbringes i hver sin side af cykelskuret⁹⁾.

Eleverne var stadig underlagt skolens regler også i fritiden: "En af mine veninder havde dristet sig til at gå tur med den foretrukne i skumringen. Uheldigvis mødte de rektor, som straks lod forældrene vide, hvad de sikkert vidste i forvejen" fortæller Elisabeth Peters.

Rektor Fritsches omtalte indberetning fra 1895 slutter med: "Hvorledes Undervisningen har virket paa Kirstine Margrethe Styruups aandelige Udvikling tør jeg ikke sige noget om". I dag må vi vel sige, at der næppe er nogen tvivl om, at det har været både vanskeligt og krævende for de første piger på skolen at begå sig blandt kammeraterne og måske især over for lærerne. Det er måske netop påfaldende, at det trods Mogens Juhls ihærdige efterforskning blandt Kirstine Margrethe Styruups slægtninge og klassekammerater ikke har været muligt at opspore noget som helst om hendes tid her på skolen. Det kan jo være, at hun har ønsket at glemme den ved at fortie den.

Autoritetsforholdet mellem lærere og elever ændredes langsomt. Eleverne - både piger og drenge - havde som oftest stor respekt for deres lærere, "Mødte vi en af vore lærere i de brolagte gader, nejede vi dybt, var det rektor vi mødte, gik vi så godt som i spagat", fortæller Elisabeth Peters, og hun fortsætter "jeg

Studenterbillede 1905.
 B. Kofod - S. Kristensen - Rektor Øllgaard - P. Paulsen - F. Bentsen - H. Iversen
 Maren Margrethe Nielsen
 E. C. Christensen (Kruchow) - H.T. Hansen - J. Pedersen (Parbo)

kom engang til at titulere en lærer med Du, og måtte sidde efter en halv time”.

Afslutning

I hele den behandlede periode efter 1500 har børn og unge mennesker levet en væsentlig del af deres liv her på skolen. De har på mange måder været behandlet som børn, dog ser vi, at der mod slutningen af perioden er ved at komme en begyndende ændring i retning af, at de opfattes som både unge mænd og unge piger med lige rettigheder.

Skolen har udviklet sig, men den har hele tiden været et væsentligt udtryk for samtidens tankegange. På samme måde har eleverne været klare bevidsthedsmæssige og mentalitetshistoriske eksempler på den samfundsmæssige virkelighed, de var en del af.

Anvendt kildemateriale:

- 1) Mads Pedersen Rostock: Dend gamle og navn-kundig Kiøbstæd Ribe, udg. 1967.
- 2) Fortegnelse over Disciplenes Morskabsbibliotek i Ribe Kathedralskole, alfabetisk ordnet, 1861.
- 3) Ribe Kathedralskoles Progammer 1811-1819.

- 4) Ribe Kathedralskoles Programmer 1840-1844.
- 5) Disciplinariske Bestemmelser for Ribe Kathedralskoles Disciple, 1848 (i skolens arkiv).
- 6) Mogens Juhls materiale fra Rigsarkivet og Landsarkivet i Viborg vedr. Kirstine Margrethe Styrup.

Anvendt litteratur:

- 7) Bjørn Kornerup, Ribe Katedralskoles Historie I-II, Kbh. 1947-52.
- 8) Niels Lukman, Korstolene i Ribes kirker, Fra Ribe Amt 11, 1944-47.
- 9) Ungdommens historie, En antologi. Red. af Claus Clausen, Kbh. 1985.
Gitte Hald Larsen og Per Fibæk Laursen:
“Latinskoledisciple og gymnasieelever.” Heri indgår erindringsmateriale fra Elisabeth Daugård Peters (student fra Ribe 1918).
Joan Conrad: “Gik piger i skole?”.
- 10) Erland Munch-Petersen: Romantisk underholdning, Kbh. 1970.
- 11) Sven Møller Kristensen: Digteren og samfundet I, Kbh. 1970.
- 12) Mogens Juhl: Den første kvindelige student fra Ribe Katedralskole, Ripenserbladet jan. 1989.

Studenter 1992.